ЛИСТИ МИХАЙЛА МАРЧЕНКА ДО ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

У колі визначних репрезентантів української історичної науки, доля яких звела з І. Крип'якевичем, на особливу увагу заслуговує доволі колоритна постать Михайла Марченка.

Марченко Михайло Іванович (1902–1983) народився в с. Гатне Києво-Святошинського району в селянській родині. Закінчив історичне відділення Інституту червоної професури в Києві у 1937 р. У 1937–1939 рр. завідував сектором феодалізму в Інституті історії України АН УРСР та кафедрою історії Київського педагогічного інституту.

У вересні 1939 р. був мобілізований на військову службу в ранзі старшого інструктора відділу пропаганди Політуправління Київського особливого військового округу і взяв участь у військовому поході в Західну Україну. У жовтні 1939 р. був призначений ректором і професором кафедри історії України Львівського державного університету, якому урядовим рішенням присвоєно ім'я І. Франка. На посаді ректора взяв курс на українізацію колишнього польського вищого навчального закладу, ініціював заснування кафедр української мови, літератури, історії та переведення навчального процесу на українську мову. В той же час, віддаючись науковій роботі, підготував і у травні 1940 р. у Київському університеті захистив дисертаційну роботу на тему: "Боротьба Росії і Польщі за Україну в перші десятиліття після приєднання України до Росії (1654–1664 рр.)". Налагодження доброзичливих взаємин з галицькою інтелігенцією, ознайомлення із забороненою і недоступною раніше для нього літературою ("Великою історією України", "Історією Січових стрільців", "Відродження нації" В. Винниченка, "Атласом України і сумежних країв", працями К. Левицького, М. Рудницького, І. Борщака, повістю Б. Лепкого "Мазепа" та ін.) й набуття її для власної бібліотеки незабаром викликали недовір'я до ректора з боку владних структур. У відповідь на висунуті проти нього звинувачення в порушенні фінансової дисципліни М. Марченко рішуче відмовився від посади ректора університету. 23 серпня 1940 р. оргбюро ЦК КПбУ звільнило його з посади ректора як такого, що не справлявся з обов'язками через надто поспішну українізацію.

В листопаді 1940 р. його відкликано до Києва на посаду завідувача сектору феодалізму Інституту історії України. А через півроку, у перші дні війни його заарештовано за підозрою в антирадянській націоналістичній діяльності, викривленні національної політики партії, зв'язках з націоналістичними елементами, зберіганні вдома контрреволюційної націоналістичної літератури й запроторено в сибірські тюрми – спочатку в Томську, а згодом у Маріїнську та Новосибірську.

12 лютого 1944 р. у зв'язку з недоведеністю висунутих проти М. Марченка звинувачень в контрреволюційній націоналістичній діяльності його з ув'язнення

звільнено. Деякий час він працював на посаді доцента у Новосибірському педагогічному інституті, після закінчення війни – у Київському педагогічному інституті, а з 1965 р. до виходу на пенсію у 1976 р. – у Київському державному університеті ім. Т. Шевченка. У сферу наукових інтересів входила історія України доби феодалізму і капіталізму, історія визвольної боротьби українського народу проти польського поневолення, українська історіографія та історія національної культури. Помер М. Марченко 22 січня 1984 р.[1]

Крип'якевич Іван Петрович (1886–1967) на час знайомства і початку співпраці з М. Марченком мав за плечима поважний досвід наукової і науково-педагогічної праці: з 1911 р. – дійсний член НТШ, у 1934–1939 рр. – голова історично-філософської секції і керівник комісії старої історії України, у 1921–1923 рр. – викладач Українського таємного університету у Львові, у 1934–1939 рр. – Богословської академії. З жовтня 1939 р. виконував обов'язки професора і завідувача кафедри історії України Львівського державного університету ім. І. Франка, з лютого 1940 р. – завідував Львівським відділом Інституту історії України АН УРСР. У 1941 р. йому надано науковий ступінь доктора історичних наук і звання професора[2].

Зрозуміло, що така потужна наукова сила могла стати поважною опорою в курсі молодого ректора на українізацію навчального закладу. В кінці 1939 р. І. Крип'якевич став головою місцевого комітету новоутвореної в університеті радянської профспілки працівників вищої школи, членом Вченої ради університету, активно включився у процес реорганізації навчального закладу.

Українізаційний курс ректора без сумніву імпонував І. Крип'якевичу – учасникові тривалої боротьби за відкриття в Галичині українського університету і одному із співорганізаторів у 1921 р. у Львові Українського таємного університету.

Та несподівано у серпні 1940 р. М. Марченка усунуто з посади ректора і взаємини між обома істориками надовго перериваються. З початком війни колишній ректор скитається по тюрмах як "активний націоналіст", а після звільнення з ув'язнення осідає в Києві.

І. Крип'якевич після невдалих спроб продовжити функціонування українських наукових структур під час німецької окупації та після короткотривалого (2-річного) керівництва деканатом історичного факультету (1944–1946) і завідування кафедрою історії України в університеті та керівництва Львівським відділом Інституту історії стає об'єктом шалених цькувань й звинувачень в буржуазному націоналізмі і зазнає депортації до Києва (1946–1948). Відпрацювавши після повернення до

[1] Інститут історії України Національної академії наук України. Документи і матеріали. Кн. 1. – Київ, 2011. – С. 211–213, 315–316, 342–345, 360–361, 364–366, 372–374, 377–399, 400–411, 419–422.

[2] *Рубльов О. С., Черченко Ю. А.* Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. 20–50-ті роки XX ст. / Національна академія наук України, Інститут історії України, Інститут української археографії. – Київ: Наукова думка, 1994. – С. 194–195, 198; *Дашкевич Я.* Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів // Михайло Грушевський і львівська історична школа: Матеріали конференції. Львів, 24–25 жовтня 1994. – Нью-Йорк; Львів, 1995. – С. 32–98; *Луцький І.* Науково-організаційна і педагогічна діяльність І. П. Крип'якевича у вересні 1939 – червні 1941 рр. // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наукових праць, 8 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2001. – С. 796–798.

Львова майже 3 роки (1948–1950) не за фахом в Українському музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР, нарешті повертається до керівництва відділу історії України у 1951 р., а з 1953 до виходу на пенсію у 1962 р. очолює Інститут суспільних наук АН УРСР. У 1958 р. обраний академіком АН УРСР, у 1961 р. одержав звання заслуженого діяча науки.

У період директорства І. Крип'якевича і пожвавлюються жваві творчі взаємини обох істориків, тяжко морально травмованих, але, на щастя, не знищених тоталітарним режимом. З того часу в архіві І. Крип'якевича, переданого на збереження до Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, (спр. 252 і 229) збереглося 11 листів і 2 телеграми М. Марченка, датованих 1957–1965 роками. Вони стосуються переважно рецензування монографії і захисту докторської дисертації М. Марченка та видання його праць "Українська історіографія" (1959) й "Історія української культури" (1961), в чому І. Крип'якевич відіграв не малу роль[3].

Перший лист датований 27 жовтня 1957 р. В ньому автор повідомляє про завершення написання "Нарисів української історіографії від давніх часів до середини XIX ст.", запланованої до друку у видавництві Київського університету і просить їх прорецензувати, вважаючи його найбільшим авторитетом у цій галузі. Листом від 11 листопада 1957 р. М. Марченко інформує І. Крип'якевича, що довідався про нього як рецензента його "Нарисів"(очевидно для видавництва "Радянська школа") й висловлює вдячність за схвальний відгук, радіючи з цього, бо вважає його найбільшим і єдиним фахівцем з цієї проблеми. Заодно просить поради щодо західноукраїнської історіографії та доповнень до бібліографії, зазначивши при тому, що його багата бібліотека, набута у Львові, загинула під час війни. Тут автор листа свідомо промовчав, що ця бібліотека була конфіскована у нього під час арешту в 1947 р.

Одержавши впродовж місяця рецензію на свою працю, М. Марченко повідомляє листом від 20 грудня 1957 р., що розділ про Т. Шевченка з рукопису вилучив, оскільки він опублікований окремим виданням. Тут же скаржиться, що не може знайти працю М. Возняка про "Історію Русів" та часопису "Наші дні". Нічого тут дивного, бо ці видання перебували тоді у спецфондах.

26 січня 1958 р. М. Марченко висилає І. Крип'якевичеві свою "Українську історіографію" на спомин про спільну працю у Львові і просить подбати про її рецензування. Ця праця вийшла друком у 1959 р., і автор у вступі висловив подяку І. Крип'якевичу-рецензенту за критичні зауваження до неї. "Українська історіографія" М. Марченка чверть століття була незаміною в підрадянській Україні.

Наступним листом, датованим 13 квітня 1960 р. , київський історик просить львів'янина бути офіційним опонентом його докторської дисертації "Українська історіографія", до рукопису якої долучив і працю "Історичне минуле українського народу в творчості Т. Шевченка", та рекомендувати її до захисту ухвалою відділу. А 20 квітня цього ж року дякує йому за згоду опонувати його дисертаційну працю, вважаючи його єдиним фахівцем у цій галузі, якого високо цінують у Москві та Ленінграді.

---

[3] *Ісаєвич Я.* Іван Крип'якевич – історик і організатор наукового життя // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – С. 11–13.

І. Крип'якевич, очевидно, пропонував дисертантові подавати дисертацію на захист до Львівського університету. Той погодився, що це добра думка, але не знаючи, як тут поставляться до нього, не наважився на це. А Київський університет дозволу на проведення захисту не одержав (лист від 5 червня 1960 р.) Тому М. Марченко подав дисертацію до Ленінградського університету, де вона тут же була рекомендована до захисту за умови, що одним із опонентів буде І. Крип'якевич.

Одержавши від І. Крип'якевича рецензію на дисертацію, дисертант переклав її на російську мову і підписану й затверджену просив надіслати її до Ленінграда (лист від 7 вересня 1960 р.). Захист мав відбутися у вересні 1960 р., але, можливо, через хворобу І. Крип'якевича-опонента був перенесений на 9 лютого 1961 р. Захист відбувся тоді справді з позитивним результатом, а в 1962 р. М. Марченко одержав звання професора.

М. Марченко звертався до І. Крип'якевича за порадою і при виданні свого спеціального курсу лекцій "Історія української культури (до середини XIX ст.)" та підборі ілюстрацій до книги (листи від 20 квітня і 7 вересня 1960 р.). А після її виходу в світ просив критичної оцінки видання, маючи намір продовжити працю над нею (лист від 6 квітня 1962 р.). У цьому ж листі він вітав І. Крип'якевича з виданням збірника "Документи Богдана Хмельницького (1648–1657)", вважаючи, що "це великий успіх для українського джерелознавства".

Останній лист М. Марченка у його колекції листів до І. Крип'якевича датований 1 січня 1965 р. Це – новорічне вітання, побажання здоров'я, довгих літ успішної праці на ниві української науки.

Варто ще згадати, що І. Крип'якевич і М. Марченко спільно ще з кількома провідними істориками на сторінках "Українського історичного журналу" (1965, № 1, с. 158–159) доводили необхідність видання бібліографії з історії України.

Пропоноване нижче листування проливає чимало світла на теплі взаємини двох визначних істориків, які хоч і зазнали свого часу відчутних моральних травм від речників тоталітарного режиму, все ж зуміли зберегтися для науки і, підтримуючи один одного, примножити її надбання своїми поважними працями, деякі з яких не втратили своєї вартості дотепер.

Феодосій Стеблій

ЛИСТИ МИХАЙЛА МАРЧЕНКА ДО ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

1

11.XI. [19]57 р., [Київ]

Дорогий Іване Петровичу!

Дуже вдячний Вам за теплу відповідь і загальне схвалення моєї роботи. Я лише з Вашого листа дізнався, що вона у Вас, і дуже радий цьому.

Іване Петровичу! Підійдіть до розгляду цього мого, в деяких місцях поспішно написаного, твору з усією суворістю критика з тим, звичайно, щоб я урахував Ваші зауваження в напрямкові поліпшення роботи. Я з вдячністю прийму кожну Вашу пораду, бо вважав і вважаю Вас, Іване Петровичу, найбільшим фахівцем цієї

галузі. В мене, правду Вам скажу, нема іншого порадника. З надісланням рецензії можете навіть не поспішати. В середині цього місяця, а може в 20-х числах я буду у Львові. Видавництво рекомендує мені подати в кінці "Нарисів" невеликий розділ про історіографію Західної України першої половини XIX ст. Я думав дати такий огляд арк[ушів] на два. Але вся справа в тому, що я історіографію Галичини погано знаю. Над цим питанням доведеться попрацювати у Львові і проконсультуватися з Вами, якщо Ви не відмовите мені в цьому.

Ще раз прошу Вас, Іване Петровичу, зробіть сміливий і суворий розбір моїх "Нарисів". Може, в бібліографію внести додатки з праць західноукраїнських авторів. Я це зроблю, укажіть лише кого саме. Назвіть Ваші праці, які стосуються зачеплених мною питань. В Києві поганий стан з літературою, що виходила колись у Галичині, а моя бібліотека, до речі, дуже велика, яку я зібрав колись у Львові, загинула в час війни.

Наперед щиро Вам вдячний за все. Шлю палке привітання.

М. Марченко

2

20.XII.[19]57, [Київ]

Вельмишановний і дорогий Іван Петрович!

Вибачте, що запізнився з відповіддю, заважали різні обставини. Дякую Вам за все. Одержав Вашу рецензію і виправив відповідні місця в роботі. Не знайду ніяк праці Возняка про "Історію Русів". Думаю обійтися без неї, так само як нема у мене журн[алу] "Наші дні", про які Ви мені горили. Книжка моя скоротилася до 450 стор. і перебуває у видавництві, не знаю як швидко буде посуватися її редагування і видання. Розділ про Шевченка я вилучив цілком, бо вийшов він з друку окремою книжкою – "Історичне минуле українського народу в творчості Т. Г. Шевченка". Я Вам надішлю її обов'язково.

До побачення! Будете в Києві, сповіщайте коли приїжджаєте. Я Вас буду зустрічати.

Дякую ще раз за Вашу працю.

З глибокою пошаною *М. Марченко*

3

26. I.[19]58р., [Київ]

Дорогий Іван Петрович!

Надсилаю Вам свою книжку, яка щойно вийшла з друку, як я вже обіцяв це зробити. Хай буде вона нам на добрий спомин про спільну працю у Львові.

Якщо знайдете за потрібне, організуйте рецензію у львівських журналах чи газетах.

З глибокою пошаною *М. Марченко*

4

13.IV.[19]60 р., [Київ]

Вельмишановний Іван Петрович!

Я сподівався побачити Вас на загальних зборах Академії наук, які відбулися недавно в Києві, але Вас не було. Звертаюся до Вас, шановний Іване Петровичу,

з двома питаннями. Я висунув на захист дисертації свою роботу "Українська історіографія" (з давніх часів до середини XVII ст.) і прошу Вас не відмовити бути її офіційним опонентом. Думаю, Ви будете такі ласкаві і не відмовите мені в цьому. В разі згоди – сповістіть мене про це, я висловлю Вашу згоду установі, що прийме дисертацію до захисту, і Вам буде надіслана офіційна пропозиція. До книжки я додаю рукопис в 36 арк., сюди увійшла й книжка "Історичне минуле українського народу в творчості Т. Г. Шевченка".

Друге прохання – обговоріть, якщо це не буде важко, мою книжку на відділі історії України Вашого Інституту, на якому Ви особисто можете висловити свою думку, нехай відділ винесе рішення про рекомендацію роботи як докторської, тобто що ця робота заслуговує присудження її автору ступеня доктора історичних наук. Відзив з висновками, за підписом директора інституту і завід[увача] відділу, або уч[еного] секретаря надішліть на кафедру історії СРСР Київського державного університету на ім'я керівника кафедри доц[ента] Білана Юрія Яковича.

Для відзиву за *основу* може служити Ваша рецензія, написана перед друкуванням книжки. На мою книжку була рецензія в газеті "Радянська культура" в жовтні 1959 р., здається 22.X. Незабаром добра рецензія з'явиться (як мені казав відповідальний редактор Шевченко Федір Павлович) в журн[алі] "Укр[аїнський] історичн[ий] журнал". Відзив треба обов'язково писати російською мовою.

Де я буду захищати, це питання з'ясується ближчим часом. В своєму університеті, за новою інструкцією, не дозволено. Можливо в Акад[емії] наук, а може в якому іншому університеті.

Ваші міркування з приводу моїх прохань прошу листовно сповістити мене на домашню адресу. Наперед вдячний буду Вам, Іване Петровичу, тисну Вашу руку.

З пошаною *М. Марченко*

5

20.IV.[19]60 р., Київ

Вельмишановний Іване Петровичу!

Сьогодня одержав Вашого листа, дуже був радий і поспішаю відповісти Вам. Дякую за згоду бути опонентом. Вся справа полягає в тому, що в Києві для захисту докторської дисертації не сприятливі для мене умови. Рада Відділу суспільних наук Академії наук УРСР завантажена приблизно десятьма дисертаціями. Тут, як Вам відомо, приймають на захист не лише від істориків, а й економістів, літераторів, мовознавців і т.і. Якщо я подам туди ще й свою роботу, то моя черга дійде через рік, а може й більше. Я хотів би зробити це раніше. В своєму університеті – Київському, за новою інструкцією, я не маю права захищати, хоч у мене тут сприятливі обставини. До мене дуже доброзичливо ставляться в Московському і Ленінградському університетах. Там дуже доброї думки про обидві мої надруковані роботи ("Українська історіографія" та "Історичне минуле українського народу в творчості Т. Г. Шевченка"), які я об'єднав в один рукопис, з поглибленим аналізом Густинського літопису, літопису Грабянка і Величка та деяких розділів про XIX ст. Коли ж у Вас так складаються обставини, я передумаю. Про Львівський університет Ви мені подали добру думку. Я тільки не знаю, як там тепер до мене поставляться. Там багато незайомих мені людей. В усякому разі, можливо, мені доведеться на

початку травня побувати у Львові. Я б не хотів би Вас, Іване Петровичу, втрачати як опонента, не лише тому, що я Вас дуже шаную, а й тому, що Ви єдиний спеціаліст в цій галузі. Я Ваше ім'я листовно вже називав москвичам і ленінградцям. Вони Вас високо цінять.

До речі, у Львові у мене є ще деякі справи. Я подав до видавництва роботу "Історія культури України" (з давніх часів до возз'єднання з Росією), 20 аркушів з ілюстраціями. Книжка здобула добрі рецензії і рекомендована для виходу з друку у першому кварталі 1961 р. Я маю змогу ще доробляти, особливо в частині про матеріальну культур XVII ст. Тут у мене поки що порожнє місце. Я хочу порадитися з Вами і познайомитися з матеріалами музеїв Львова. Я, на превеликий жаль, з ними добре не обізнаний.

Шановний Іване Петровичу! З обговоренням моєї книжки і відзивом на неї мажете не поспішати. Це можна буде зробити перед самим захистом і краще буде обговорити згаданий мною рукописний текст.

Хочу тут подати план моєї роботи, може Ви зробите деякі зауваження, для мене Ваші поради багато важать. Ця робота виникла із спецкурсу, який я протягом декількох років читаю на історич[ному] факультеті Київського університету.

Бувайте здорові, Іван Петрович! Вітайте від мене Вашу родину, а також тих, хто мене знає.

До побачення!

З пошаною *М. Марченко*.

Помітка І. Крип'якевича: Відп. 29.IV.60

ДОДАТОК
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
(з давніх часів до возз'єднання з Росією до середніх XVII ст.)

ЗМІСТ

Передмова
Частина перша
Розділ І. КУЛЬТУРА РУСІ IX–XII СТ. Стор. 1–126.
Класики марксизму-ленінізму про стародавню культуру. Деякі питання історіографії.
Матеріальна культура.
Побут і вірування.
Письменство. Освіта.
Усна народна творчість.
Архітектура і мистецтво. Музика.
Розділ II. КУЛЬТУРА ПІВДЕННОЇ РУСІ ПЕРІОДУ ФЕОДАЛЬНОЇ РОЗДРІБНЕНОСТІ (КІНЕЦЬ XII ДО XIV СТОЛІТЬ). Стор. 127–192.
Загальні умови розвитку культури.
Заняття і побут населення.
Література південної Русі кінця XII і XIII століть.
Південно-руське літописання кінця XII і XIII століть.

Архітектура і мистецтво.

Частина друга

Розділ III. УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА В ПЕРІОД ДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ КРІПОСНИЦТВА, ЛІКВІДАЦІЇ ФЕОДАЛЬНОЇ РОЗДРІБНЕНОСТІ ТА В ЧАСИ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ШЛЯХЕТСЬКОГО ПАНУВАННЯ (XIV–XVI СТОЛІТТЯ). Стор. 193–340.

Загальні умови розвитку культури. Вітчизняна історіографія про культуру XIV–XVI століть.

Розвиток шкільної освіти в зв'язку з суспільно-політичним і національно-визвольним рухом.

Початок книгодрукування на Україні.

Письменство і література.

Літописання XIV–XV ст.

Усна народна творчість.

Архітектура і мистецтво.

Розділ IV. УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА КІНЦЯ XVI І ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ. Стор. 341–498.

Історичні умови розвитку культури.

Братські школи на Україні. Утворення Київської братської колегії.

Перші підручники.

Література кінця XVI і першої половини XVII століть.

Історіографія.

Українські народні думи та пісні.

Архітектура і мистецтво.

Музика.

Взаємні зв'язки братніх культур.

Бібліографія в додаток до цього на 30 сторінках.

Видання буде широко ілюстроване фотографічними зразками головніших пам'яток культури.

6

5.VI.1960 р., [Київ]

Вельмишановний Іване Петровичу!

Вибачте, що давно вже не писав Вам, а склалися так обставини, що я не прибув до Львова, як це обіцяв. В силу деяких обставин, не вдалося добитися дозволу захищати дисертацію в Київському університеті. Я на минулому тижні здав її в Ленінградський університет. Її там з охотою прийняли і через декілька днів на засіданні кафедри історії рекомендували до захисту. При обговоренні питання про опонентів була поставлена категорична вимога – рекомендувати з України лише Вас і дуже просити Вас не відмовитись від цієї просьби. Два решта опонентів будуть з Ленінграду. Захист відбудеться у вересні місяці ц[ього] р[оку].

Дорогий, Іване Петровичу! Я пам'ятав ті умови, що Ви мені висунули в своєму листі, але схилився на бік кафедри, хоч, звичайно, це була тільки їх компетенція підбирати опонентів. Дуже Вас прошу, Іване Петровичу, не відмовляйтеся від цієї справи: допоможіть мені. В Ленінград їхати дуже добре. Від Києва літаком в дорозі

всього 1 год[ина] 20 хв[илин]. Я за Вами приїду спеціально до Львова. Знаю, що у Ваших літах це трохи обтяжує. Проте, сподіваюся, що ми влаштуємо поїздку так, що це не відіб'ється на стані Вашого здоров'я. Дай Бог, щоб Ви не хворіли, були дужі і жили довгі, довгі роки. Сподіваюся, що мої побажання сповняться. В усякому разі, як там буде у вересні, в даному випадкові Ви не відмовляйтеся, прийміть роботу і напишіть розгорнуту рецензію опонента протягом червня-липня місяця. Звичайно, чим раніше, тим краще, але я ж не смію Вас торопити.

В Ленінграді на історичному факультеті такі чудові люди, що я навіть не сподівався й, признаюсь, не чекав такого теплого прийому мене і моєї роботи. Там дуже люблять історію України, а питання її історіографії в центрі уваги. До того ж, слід сказати, що більшість науковців знають ці питання. З українських вчених в цьому напрямку вони визнають за авторитет лише Вас. Я перебував там більше десяти днів і дуже мені сподобалась вся обстановка й сам Ленінград. Під час нашого перебування в Ленінграді ми, Іване Петровичу, познайомимося з місцями, де перебував Шевченко і інші наші земляки. Це місто вражає величчю культурних пам'яток архітектури, мистецтва, безліччю музеїв та інших культуно-наукових установ. Мені хочеться ще побувати там і саме разом з Вами. Прошу зробити таку ласку, ми будемо добре там зустрінуті. При обговоренні на кафедрі моя робота здобула високу позитивну оцінку. Сподіваюся, що це саме буде й на захисті.

До Львова, можливо, я в середині червня все ж прибуду на кілька днів в справі матеріалів до моєї історії культури. Я маю номер Вашого телефона, і дозвольте тримати з Вами зв'язок ще й через телефон. Адресу мою Ви знаєте, телефон також є у мене дома 9-47-10. Я не смію забирати у Вас багато часу, а все ж прошу не забувати й хоч трохи писати мені.

З глибокою повагою до Вас

М. Марченко

Помітка І.Крип'якевича: Відп. 12.VI.60

7

7 вересня [19]60 р., [Київ]

Вельмишановний Іване Петровичу!

Надсилаю Вам чотири примірники перекладу на російську мову Вашої рецензії на мою роботу. Я зробив так, як Ви мені радили. Три примірники Ви, згідно інструкції, підписуєте, Ваш підпис засвідчує вчений секретар, або заступник директора Вашого Інституту й ставить круглу гербову печатку. Всі ці три примірники Ви пошліть в адресу: г. Ленинград, Вас[ильевский] остров, Государственный Университет им. А. А. Жданова, Председателю Ученого совета исторического факультета проф. Мавродину Владимиру Васильевичу. Звідти мені повинні прислати копію Вашої рецензії (очевидно, 3-й екземпляр). Один, четвертий, примірник залишиться для Вас.

Дуже шкодую, що не міг побувати у Львові. Протягом серпня я лікувався на Кавказі, а з 1-го вересня почалися мої виклади на Університеті. Я думаю, що добре обійдеться і без моєї поїздки. Дуже Вам вдячний, Іване Петровичу, за увагу, проявлену Вами до моєї роботи. Вибачте, що я Вам завдаю клопоту. Підготовлена вже до друку у видавництві "Історія української культури" до середини XVII ст.

Зараз готуються ілюстрації. Мені хотілося мати з львівських музеїв хоч би з десять ілюстрацій по прикладному мистецтву XIV–XVII стст. і не знаю, як зарадити цій справі, як можна дістати такі фотографічні їх знімки. Я бачив тут у Києві директора, чи заступника директора Львівського історичного музею Живаго. Вона обіцяла це зробити, але треба комусь там на місці підштовхнути. Ну, це я так, між ішим.

За все це Вам вдячний, Іване Петровичу. Рукопис моєї роботи хай поки що залишиться у Вас. Надішлете його в Ленінград дещо пізніше. Може, він потрібний буде Івасюті.

З повагою до Вас

М. Марченко

PS. Може, що-небудь буде не зрозуміло в питаннях, пов'язаних з посилкою рецензії, або з перекладу її, прошу дзвонити увечері додому, тел. – 9-67-10.

8

[Кінець 1960 – початок 1961р., Київ][4]

Вельмишановний Іван Петрович!

Мій телефонний дзвінок до Вас додому переконав мене, що Ви по стану здоров'я дійсно, мабуть, не можете в таку холодну погоду приїхати до Ленінграду, як писали мені про це й раніше. Якщо Вам пришлють запитання, треба буде вчасно, тобто зразу дати відповідь; тоді вони призначать четвертого опонента, а Ваша рецензія буде зачитана на засіданні Ради при захисті. Думаю, що Ви зможете свою відсутність пояснити і літами, своїм віком, і справді слабим здоров'ям. Я, пам'ятаю, колись приїздив зимою до Львова, то Ви також лежали в постелі – це було давно, а тим більше тепер. Ідуть роки, Іван Петрович! Я років на п'ятнадцять молодший за Вас і то часом почуваю себе погано. Серце болить. Багато мені довелось пережити. Форму відповіді можна знайти різну. Ще раз підтвердіть свою думку про мою роботу і пошкодуйте, що не можете приїхати і т. д. Та цього, може, мені й не треба Вам писати.

Дуже Вам вдячний, Іван Петрович, за все, що Ви зробили для мене, за рецензію, за клопоти в цьому напрямкові, за теплоту, яку Ви виявили в ставленні до мене.

Завжди був і залишаюся з великою повагою до Вас

М. Марченко

9

14.I.1961р., [Київ]

Вельмишановний Іване Петровичу!

Ви одержали, мабуть, так само, як і я, сповіщення про захист мною дисертації 9 лютого 1961 р. Доргий Іване Петровичу! Прошу Вас, дайте мені відповідь про одержання цього відношення і сповістіть, обов'язково, що Ви будете вчасно, як призначено, у Ленінграді. Уже все зважено, що Вам треба бути, інакше мій захист не відбудеться. За новою інструкцією присутність усіх опонентів обов'язкова. В разі хвороби опонента замість нього призначається інший. Так, замість Вас був раптово призначений з його згоди проф[есор] Введенський на захисті Дядиченка і Стецюк. Це все робилося наспіх у Києві, а у Ленінграді це не можливо, то треба

[4] Датується за змістом листа.

обов'язково одного опонента з України. В такому випадкові швидко зробити не можна; крім того, ніхто так раптово не захоче їхати. Я розумію Ваше фізичне становище – літа і інше. Але дуже прошу Вас, зробіть це для мене. До Ленінграду літаком дорога 3–4 год., мабуть трохи менше. Я виїду раніше, зустріну Вас там та буду дуже Вам радий.

Звичайно, так досконало наперед ми не можемо знати, яке у Вас буде здоров'я 7–9 лютого. Сподіваюсь, що воно буде хоч більш-менш добре і бажаю Вам бути дужим завжди й на довгі літа. Все ж треба таке повідомлення на ім'я *Голови Ученої Ради історичного факультету, Ленінградськ[ого] університету* негайно послати від Вашого імені.

З щирою пошаною до Вас

М. Марч[енко]

PS. Іване Петровичу! Може, Ви мені дасте відповідь на той лист, щоб я знав, що мені далі вжити, яких заходів я мушу вчинити.

М. М[арченко]

10

6.IV.[19]62, [Київ]

Вельмишановний Іван Петрович!

Вибачте, що так довго не писав Вам. Недавно я послав Вам бандероллю свою книжку "Історія української культури". Не знаю як у Львові, а в Києві вона викликала такий інтерес, що була розкуплена протягом кількох днів. Я не встиг навіть купити її для подарунків і чекав, поки мені видавництво дасть авторські. Тому я й надіслав Вам з великим запізненням. До того ж, трапилась прикрість, що я, як потім згадав, забув надписати Вам від імені автора. Простіть мені за це. Буду колись у Львові – виправлю свою недоглядність.

Дорогий Іван Петрович! Прошу Вас, уважно прочитайте і скажіть мені своє слово. Зараз я продовжую писати про культуру другої половини XVII ст. та все XVIII ст. Можливо, мені трапиться можливість додати до цієї частини текст випущеної книжки з поправками і додатками. Праця буде видана (це мій поки що задум) аркушів 45 – від XI до кіпця XVIII ст. Тому я дуже жадаю критики. Поки що не було жодної рецензії.

В мене буде ще прохання до Вас. Мій аспірант, на прізвище Степенко Олександр Дмитрович, який тепер посланий на роботу в Кам'янець-Подільський педагогічний інститут, написав дисертацію "Українські історики-антинорманісти першої половини XVIII ст." Сюди віднесені: Яків і Олександр Марковичі, автор "Історії Русів", Микола Маркевич, Осип Бодянський, а головне – Михайло Максимович. Чи не взяли б Ви на себе роль офіційного опонента. Якщо Вам важко буде прибути до Києва, то я йому пораджу здати роботу до Львівського університету на захист. Прошу відповісти мені на це питання ближчим часом і не відмовити в цьому так, як Ви мені ні в чому не відмовляли. Якщо у Львові, або де-інде треба буде захищати дисертацію молодим хлопцям-галичанам, я готовий також бути першим опонентом. Моя ступінь і відповідне звання давно оформлені, тобто затверджені у ВАКу.

Хотів би побачитися з Вами, звичайно не з цих приводів, що пишу, а просто по старій згадці. Мене запрошував ректорат Львівського університету на 300 річчя

Університету. Я хотів з охотою прибути, але як раз, на зло, в той час захворів. Думаю, що буду у Львові в травні м[ісяці] науковому відрядженні.

Пишіть про все, що у Вас доброго у Відділі Академії. Бачив Ваші "Документи Богдана Хмельницького", з чим Вас щиро поздоровляю. Це великий успіх для українського джерелознавства.

З глибокою пошаною до Вас

М. Марченко.

Примітка І. Крип'якевича: Відп. 18.IV.

11

1.I.1965, [Київ]

Вельмишановний Іване Петровичу!

Сердечно вітаю Вас з Новим роком. Бажаю Вам доброго здоров'я і довгих літ життя та ще й успішної діяльності на ниві нашої науки.

Вибачте, що так довго не писав до Вас і не бачився з Вами.

Найбільше мене хвилює Ваше здоров'я, бо не раз чую від людей (і я при зустрічі з львів'янами щоразу питаю про Вас), що Ви часто нездужаєте. Цей факт турбує не лише мене, а й багатьох інших киян, що знають Вас.

Ще раз висловлюю Вам поздоровлення, бажаю багато літ бадьорості і творчих успіхів.

Прошу, пишіть мені на нову адресу: Київ-14, Бастіонна вул. 1/36, кв. 70.

З глибокою повагою

М. Марченко.